

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk-politisk anknytning

LARS JONUNG

Assar Lindbeck, IES och svensk nationalekonomi. Svar till Lars Calmfors.

Varför har Institutet för internationell ekonomi (IES) blivit så framgångsrikt? Calmfors [1996a] svarar med att lägga vikten vid Assar Lindbecks personlighet, hans förmåga "att förmedla insikter", att skapa "stor frihet" åt enskilda forskare etc, d v s på psykologiska faktorer. I min anmälan av festskriften till Assar Lindbeck finner jag dessa egenskaper nödvändiga men inte tillräckliga för att förklara Institutets utveckling, se Jonung [1996]. Jag har nämligen mött ett antal professorer med sådana karaktärsdrag utan att detta medfört resultat liknande Institutets. Något saknas således i Calmfors beskrivning.

Genom att jämföra budgetramarna, incitamentsstrukturen och regelsystemet vid Institutet med dem vid de nationalekonomiska institutionerna vid våra universitet, sökte jag demonstrera att Lindbeck också varit en skicklig forskningsentreprenör och akademisk "fund-raiser". Han och hans medarbetare har smidigt bemästrat en rad mekanismer som hållit tillbaka forskningen vid de reguljära universitetsinstitutionerna i nationalekonomi. Med andra ord betonar jag de ekonomiska inci-

tamenten snarare än de psykologiska, vilket är det naturliga för en nationalekonom.

Calmfors [1996b] ifrågasätter min beskrivning på en rad punkter. I korthet anser han att Institutet inte varit så gynnat i förhållande till de traditionella institutionerna som jag hävdar. Nu vill jag undvika att hamna i den märkliga situationen att försvara Lindbecks insatser som vetenskaplig företagare mot Calmfors försök att devalvera dem. Av detta skäl vill jag koppla meningsutbytet mellan Calmfors och mig till principiella frågor rörande villkoren för nationalekonomisk forskning i Sverige. Hur skall konstruktiva forskningsmiljöer åstadkommas inom ramen för ett huvudsakligen skattefinansierat system styrt av offentlighetsprinciper? Under senare tid har spörsmål av denna natur blivit aktuella bl a genom kritiken mot utbildningsministern och ledaren i *Ekonomisk Debatt* nr 6 i år.

Låt mig börja med de ekonomiska ramarna. Under 1980-talet erhöll Institutet enligt HSFRs granskning cirka 25 procent av fakultetsanslaget i nationalekonomi i *hela landet*, d v s av anslaget för forskarutbildning och forskning. De största universitetsinstitutionerna fick var och en betydligt mindre än Institutet, samtidigt som de hade ett ansvar för forskarutbildningen. Institutet fick 92 miljoner av de totalt 433 miljoner kronor i 1989-90 års priser som

LARS JONUNG är professor i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm.

utdelades i form av fakultetsanslag *samt* externa anslag under 1980-talet. Samtliga universitetsinstitutioner hamnade på klart lägre anslagsnivåer. Dessutom har institutet haft egna finansieringskanaler vid sidan av de traditionella akademiska. Är inte detta ett tecken på "en betydligt rikligare tilldelning av resurser" såsom jag skriver?

Calmfors påstår här att jag ger "en missvisande bild". Han hävdar att de vanliga institutionerna under 1980-talet använde sina grundutbildningsanslag för att subventionera forskarutbildningen och forskningen, dels genom att den s k infrastrukturen bekostades av grundutbildningen, dels genom att de som undervisade på grundutbildningen även bedrev forskning.

Lars Engwall och Peter Stenkula, som genomförde beräkningarna av resursfördelningen, har inte funnit några belägg för att grundutbildningen systematiskt subventionerat forskarutbildning och forskning inom nationalekonomi vid de reguljära institutionerna. Denna uppfattning styrks av samtal jag haft med prefekter vid olika nationalekonomiska institutioner under 1980-talet. De menar att det snarare finns skäl att misstänka det omvända förhållandet, nämligen att fakultetsanslag använts för att subventionera grundutbildningen.

Jag drar två slutsatser. För det första, det finns inga tecken på en signifikant felkyl i de siffror jag anført beträffande Institutets och de reguljära universitetsinstitutionernas ekonomi. Institutet har varit en "outstanding fund-raiser". För det andra, nya institutbildningar vid något eller några andra universitet än Stockholms skulle troligen medföra ett nettotillskott av resurser till ämnet nationalekonomi i vårt land; ett förslag som jag drev just i samband med HSRs utvärdering. Inom det traditionella universitetsväsendets budgetramar måste nämligen alla institutioner expandera mer eller mindre uniformt. Utanför dessa ramar har institutet skickligt skapat en egen finansiell "gräddfil". Var-

för inte göra om detta knep på andra universitetsorter än Stockholm?

Låt mig övergå till principerna för tjänstetillsättning. Calmfors anser att jag inte haft klart för mig att institutets resursförstärkning i form av bl a nya professorer tillkommit *efter* det att Institutets forskare meriterat sig som forskare. Självklart måste skördetiden föregås av en investeringsperiod. Det betonar jag bl a i punkten 5 i min redogörelse för Lindbecks "framgångsformel" där jag skriver att "lovande" forskare "kunde behållas genom att professorer skapades vid institutet i en utsträckning som var omöjlig vid universitetsinstitutionerna".

Det är möjligt att jag uttryckt mig alltför inlindat på den här punkten. Jag vill därför ta ett konkret exempel på hur institutet tidigt insåg vikten av att behålla sina stora löften. Se här *Figur 1* som innehåller tjänstebeskrivningen för en extra professor i internationell ekonomi utlyst år 1983. Denna beskrivning är unik i svensk nationalekonomi. Jag har inte sett någon annan professor inom vårt ämne med så många bivillkor, dessutom betingade på att innehavaren är kompetent inom allmän jämviktsteori – förutom i internationell ekonomi. Syftet med tjänstebeskrivningen måste ha varit att signalera till professionen att ingen annan än den som var predeterminerad för tjänsten skulle göra sig besväret att söka.¹

Hur skall man se på *Figur 1*? Här kolliderar två motstridiga principer för det akademiska systemet och därmed för professorstillsättningar: det traditionella svenska offentligrättsliga synsättet och det amerikanska byggt på en relativt fri kontraktsrätt.

Enligt den traditionella svenska principen bör tjänstebeskrivningen för nya professorer vara allmänt hållen i syfte att

¹ Calmfors hävdar i en fotnot att professurerna knutna till Institutet har tillsatts "i öppen konkurrens". Stämmer verkligen *Figur 1* med detta påstående?

Figur 1 Ämnesbeskrivning för en extra professur i internationell ekonomi utlyst vid Stockholms universitet i april 1983

Rektorsämbetet vid Stockholms universitet kungör till ansökan ledig

en extra professur i internationell ekonomi, placerad i lönegrad L 22.

Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden har beslutat att tjänstens ämne skall vara utrikeshandelsteori.

För behörighet till tjänsten krävs vetenskaplig kompetens inom allmän jämviktsteori och inom minst tre av följande delområden inom tjänstens ämne:

- a) bestämningsgrunder för utrikeshandelns storlek och inriktning
- b) produktionsfaktorernas internationella rörlighet
- c) bestämningen av och effekter av förändringar i komparativa fördelar och terms of trade
- d) bytesbalansens och betalningsbalansens bestämningsgrunder och betydelse för inhemsk ekonomi
- e) internationella finansiella kapital- och kreditmarknader, inklusive effekter av utländsk upplåning
- f) den ekonomiska politikens effekter på utrikeshandel och internationella faktorrörelser
- g) handelspolitik och dess effekter
- h) det internationella handels- och betalningssystemet

främja fri och öppen konkurrens i det akademiska systemet. Om man däremot har ett amerikanskt synsätt, är målet att skapa ett "team", som är så slagkraftigt och effektivt som möjligt. Då gäller det att behålla de bästa medlemmarna, locka till sig lovande rekryter, eliminera de svagare korten och utestänga oönskade kandidater. Sett ur detta perspektiv är *Figur 1* en metod att kringgå den hämmande svenska proceduren för tjänstetillsättning – samtidigt som Institutet till synes uppfyller systemets formella krav att utlysa tjänsten även om detta i realiteten är en ren formalitet.

Vi lever i spänningsfältet mellan dessa två principer. Den svenska principen har gradvis upplösts utan att den ersatts med en ny. Intrigspellet kring tjänstebeskrivningar och tjänstetillsättningar florerar inom hela universitetsvärlden. En metod att hantera detta problem vore att mer öp-

pet närma sig ett system som liknar det amerikanska, exempelvis genom ett kallelseförfarande, kopplat till en rejäl granskning av den kallades meriter.²

Jag vill uttrycka förståelse för Institutets metod i *Figur 1*.³ Rekryteringen av medarbetare var central vid uppbyggnad

²För att undvika nya missförstånd vill jag framhålla att de professorer som är verksamma vid Institutet meriteringsmassigt ligger signifikant över det akademiska genomsnittet i vårt land.

³När framtidens idéhistoriska forskare jämför Institutets urval av sakkunniga med systemet på de reguljära institutionerna, framstår troligen Institutet även här som en föregångare genom sitt flitiga utnyttjande av utländska bedömare. Deras oförmåga att läsa svenska har troligen påskyndat internationaliseringsprocessen, eller snarare amerikaniseringen, av svensk nationalekonomi.

den av institutet. Det är inte svårt att tänka sig vilka destruktiva förhållanden som kunde ha uppkommit om "fel" person blivit professor och "rätt" forskare lämnat – vilket kunde blivit fallet om tjänsten hade formulerats öppet på sedvanligt sätt.⁴

Calmfors reser ytterligare några invändningar mot min artikel vilka jag av utrymmesskäl väljer att inte bemöta här. De är övervägande av samma karaktär som dem jag kommenterat ovan. Det finns en benägenhet hos honom att konstruera motsättningar mellan oss eller tillskriva mig åsikter som jag inte hyser.

Calmfors avslutar sin replik med att påpeka att även forskare utanför institutet har goda möjligheter idag att skapa givande forskningsmiljöer. Calmfors pekar i synnerhet ut Handelshögskolan med sin friare ställning inom universitetsvärlden. Detta är i sig helt riktigt – men det är "beside the point". Vad jag sökt demonstrera är att institutet genom Lindbecks och hans medarbetares konstruktiva insatser haft en fördel under en lång period i förhållande till de traditionella institutionerna av att stå utanför och kunna kringgå den sedvanliga akademiska regel- och incitamentsstrukturen.

Som jag påpekat tidigare har detta inspirerat mig till att argumentera för uppriktande av minst ett konkurrerande institut i nationalekonomi. Därmed skulle andra ekonomer än de vid Institutet kunna få njuta privilegiet av en förstklassig forskningsmiljö, vilket skulle befrämja det nationalekonomiska ämnet och den nationalekonomiska forskningen i vårt land totalt sett.⁵

Till sist, enligt traditionen kunde en professor inom den svenska universitetsvärlden vid pensioneringen mäta sitt vetenskapliga inflytande genom att räkna hur många av hans eller hennes elever som hamnat på stolar vid de övriga universiteten. Verkligt lysande var den professor som hade placerat sina lärjungar på samtliga professurer i ämnet ifråga.

Aven här har Lindbeck varit nydanare

genom att gå mot det akademiska mönstret. Han har kunnat behålla och placera många av sina medarbetare på samma plats, nämligen institutet. När han kom dit hade det en professor. När han gick i pension var antalet sju – samtliga internrekryterade. Något sådant hade knappast gått att genomföra någon annanstans i det svenska universitetsväsendet – inte ens på Handelshögskolan.

Referenser

- Calmfors, L, [1996a], "Assar Lindbeck och Institutet för internationell ekonomi", s 9-23 i *Ekonomisk politik. En vänbok till Assar Lindbeck*, SNS Förlag, Stockholm.
- Calmfors, L, [1996b], "Assar Lindbeck och Institutet för internationell ekonomi: en kommentar till Lars Jonung", *Ekonomisk Debatt*, årg 24, nr 5, s 433-435.
- Jonung, L, [1996], "Ekonomisk politik. En vänbok till Assar Lindbeck." *Ekonomisk Debatt*, årg 24, nr 3, s 179-191.

⁴Några år senare utlystes en ordinarie professur i internationell ekonomi utan några inskränkningar. Innehavaren av tjänsten i *Figur 1* kunde då lämna extraprofessuren från 1983, dvs övergå från investerings- till skördefasen. Forloppet illustrerar väl vad jag skriver i min artikel, nämligen att Institutet kunde behålla lovande forskare på ett sätt som knappast var möjligt vid de reguljära institutionerna i nationalekonomi.

⁵På den här punkten är jag kritisk mot Lindbeck. Han hade möjligheten i samband med HSFRs utvärdering för några år sedan att använda sin starka position inom svensk nationalekonomi till att på nationell skala förespråka den linje han drivit i sin gärning lokalt. I stället argumenterade han mot ett sådant förslag, vilket jag tolkar som ett utslag av monopoltänkande hos en ekonom som i övrigt talat sig varm för pluralism och konkurrens på lika villkor.